

Els dialectes catalans en les *Converses filològiques* de Pompeu Fabra: presència i significació

ELOI BELLÉS

Universitat de les Illes Balears

1. LA RELACIÓ DE POMPEU FABRA AMB ELS DIALECTES

En l'estudi de l'obra de Fabra és habitual seguir la proposta de Murgades (2018 [2000]) i dividir-ne la trajectòria en dues etapes, una dita de contestació —corresponent als anys de joventut, de formació i de la campanya de *L'Avenç*— i una altra dita d'institucionalització —corresponent als anys de tasca normativitzadora des de l'Institut d'Estudis Catalans. En l'endemig, Murgades proposa de situar-hi una etapa de transició en la qual Fabra «comença a tenir dreçat un model per a l'estandardització del qual resulta igualment imprescindible de prendre en compte elements diacrònics i diatòpics altres que els habituals en la Barcelona del moment» (Murgades, 2018 [2000], p. 59).

En les primeres obres de Fabra el pes del català central —i, més explícitament, del barceloní— era absolut. Tanmateix, a partir de l'etapa de transició que deia Murgades, que es pot fixar aproximadament a partir de 1906, comença el viratge del model lingüístic de Fabra. A partir d'aleshores les solucions lingüístiques d'àrees altres que l'oriental són tingudes en compte per elaborar un model de llengua literària «supradialectal» que, «aconsegueix de poder ser reconeguda i assumida fàcilment des de cada un dels grans dialectes» (Ginebra i Solà, 2007, p. 102). Són d'aquest parer, també, Lamuela i Murgades (1984), Murgades (2018 [2000]), Veny (2007) i Ferrando (2018, p. 129-177). És sabut que, d'aquest moment en endavant, quan les solucions de la llengua antiga coincideixin amb les opcions del valencià i del baleàric, la tendència serà de convergència de model lingüístic, oimés quan això permeti bandejar castellanismes lèxics o sintàctics (Dols, 2019). Val la pena recordar, seguint Pradilla (2024), que si bé la norma catalana es va elaborar des de criteris de diasistematicitat i d'historicitat que permeten la integració dels grans dialectes, ha acabat existint una certa «composicionalitat asi-

mètrica» (Pradilla, 2024, p. 167) que ha afavorit les solucions del català oriental. Sense negar la preponderància del català central en l'obra de Fabra, cal recordar que bona part del centralisme del model de llengua que es va establir al llarg del segle xx es deu, sovint, a les lectures restrictives que es van fer de l'obra de Fabra *a posteriori* (Benavent Llinares, 2021).

Assumit el que s'acaba de dir, diversos estudis han indagat en el grau de penetració efectiu de la variació dialectal en l'obra de Fabra, centrant-se en un dialecte o en un aspecte lingüístic concret. A Ginebra i Solà (2007) hi ha un excel·lent estat de la qüestió fins al moment de la publicació d'aquell llibre. Els autors fan notar com, efectivament, Fabra se servia dels dialectes en la seva obra, i els respectava, malgrat que en moltes ocasions continuava considerant superiors les solucions del català central. Després de l'obra de Ginebra i Solà (2007), però, la qüestió ha continuat apareixent de manera recurrent en els estudis dedicats a analitzar críticament l'obra de Fabra. Sense pretendre, de cap manera, l'exhaustivitat, s'apunten alguns dels estudis principals en aquest sentit.

Pel que fa a la relació dels dos grans dialectes, cal destacar els estudis aplegats a Ferrando (2018) i, indirectament, les reflexions de Pradilla (2024) per al valencià, i, més antics, els de Bibiloni i Corbera (1984) o Melià (2000) per al baleàric.

En l'estudi del lèxic, sovint s'han posat de manifest les mancances de mots bàsics valencians i baleàrics al DGLC (Colón i Soberanas, 1991). Casanova (2002) ha lamentat la poca presència de lèxic valencià al DGLC, fet que ha atribuït a l'interès de Fabra de recollir només «el vocabulari oriental i l'avalat pels clàssics i el de tradició literària» (2002, p. 69). Colón (2007) i Veny (2007) han analitzat el grau de penetració de la variació diatòpica en el DGLC, per bé que han arribat a conclusions parcialment divergents. Així, mentre que Colón creu que la presència de variants diatòpiques és molt minsa, Veny creu que és prou important. Per arribar a una conclusió irrefutable caldria, certament, un estudi quantitatiu de tot el lemarí del DGLC, amb criteris que establissin fins a quin punt cada mot és representatiu d'una variant diatòpica o no. Mentrestant, Santamaria (2010) ha estudiat la presència dialectal explícita en aquesta obra, i ha conclòs que només hi ha 67 lemes amb marca dialectal explícita, si bé això era en part previsible pel plantejament general mateix del diccionari de considerar «literaris» tots els mots inclosos, independentment de la seva procedència.

En fonètica, val a dir que hi ha hagut alguns estudis sobre propostes ortoèpiques de Fabra, sobretot a partir de les dades contingudes en les *Converses filològiques*. Així, Castellanos (1990), Riutort (2000) i Creus (2012) han conclòs que el model ortoèpic privilegiat per Fabra és el del català oriental, en contra del model que era vigent fins aleshores, basat en el català occidental, com ha fet notar Ros-sich (2006).

En morfosintaxi, recentment s'ha estudiat l'evolució del model lingüístic en la morfologia verbal, i s'ha constatat com en l'etapa d'institucionalització Fabra és més integrador amb les formes baleàriques i valencianes que corresponen a les de la llengua clàssica (Bellés i Benavent, 2024).

Cap dels estudis precedents estudia monogràficament la presència dialectal al corpus doctrinal de les *Converses filològiques* (1919-1929) (d'ara endavant, CF). Aquest treball, doncs, es proposa d'estudiar i analitzar de manera sistemàtica la presència i la significació dels dialectes en les CF. Per dur-lo a terme s'ha buidat sistemàticament el corpus de les CF establert en l'edició de Joaquim Rafel de les *Obres completes* (Fabra, 2010) segons la metodologia i els resultats que s'indiquen a l'apartat següent. Abans es fa un repàs introductori a les CF, el lloc que ocupen en el corpus fabrià i la significació doctrinal que han tingut més tard. Als apartats 3, 4, 5 i 6 s'exposen sumàriament els resultats del buidatge i s'analitzen segons la funció que fan dins del corpus de les CF.

2. LES CONVERSES FILOLÒGIQUES, UN CORPUS DOCTRINAL FABRIÀ

Les CF són articles que originalment Pompeu Fabra van publicar al periòdic barceloní *La Publicitat* entre 1919 i 1928 (amb algunes interrupcions). Formen part, per tant, de l'etapa d'institucionalització, un moment en què la norma està bàsicament establerta i Fabra ja presta atenció als dialectes. L'objectiu general de les CF es podria resumir en la idea de redreçament del català literari (Rafel, 2010, p. 79). Al llarg de la dècada que Fabra mantingué la secció a la premsa, hi exposà els raonaments d'algunes de les decisions que s'havien pres en l'establiment de la normativa catalana, hi proposà algunes solucions lingüístiques noves, en bandeja d'altres i, de tot plegat, en feu àmplia difusió a través de la premsa escrita barcelonina. L'èxit que tingueren les converses és indubtable i, tot i no tractar-se estrictament d'una obra normativa, les CF van acabar per ser part de la doctrina fabriana que establia la norma (Argenter, 2010; Rafanell, 2020).

El que es troba a les CF són propostes de diferent tipus i que afecten diversos nivells de la llengua, generalment lèxic, gramàtica i pronunciació (Rafanell, 2020, p. 530). Els recursos que Fabra fa servir en les seves propostes són la llengua antiga (coneguda gràcies al *Diccionari Aguiló* i a «Els Nostres Clàssics»), la llengua dialectal (coneguda gràcies a l'*Atlas Lingüístic de Catalunya* d'Antoni Griera)¹ i a l'ús corrent (Rafanell, 2020, p. 530). La utilitat d'aquests recursos

1 Cal recordar que l'atles de Griera és d'una qualitat i rigors lingüístics molt qüestionables (Gargallo, 1990), per bé que Fabra mateix fou l'informant de Badalona per a aquesta obra, qüestió prou controvertida des d'un punt de vista metodològic.

queda palesa ja en els primers textos. Així, a la CF § 1 Fabra diu que l'objectiu de la sèrie és «donar una idea de com és gran el nombre de castellanismes de la llengua actual i de demostrar així la necessitat de recórrer abundantament a l'arcaisme»², i a la CF § 24 ho matisa dient que «per remeiar els castellanismes no cal recórrer exclusivament a l'arcaisme. Les aportacions dialectals ens forneixen materials preciosos per a refer el lèxic de la llengua literària». Amb tot, l'actitud general és de precaució, i en diversos llocs Fabra indica que cal no abusar ni de l'arcaisme ni del dialectalisme:

Molt deu indubtablement la llengua literària actual a les aportacions dels dialectes, i més encara potser a les de la llengua antiga; però, portats per un afany de depuració ultrançat, no hem pas d'acollir sense examen tots els mots i girs que trobem en aquells i en aquesta; els materials que ens ofereixen han d'ésser sotmesos a una tria. (CF, § 879)

Per elaborar aquest treball he creat un corpus amb totes les CF del període 1919-1928 que contenen referències a la variació dialectal o a algun dialecte en concret. He fet el buidatge de les CF a partir de l'edició crítica de Fabra (2010). Aquesta edició recull 915 articles, 840 CF «originals», i textos de naturalesa anàloga que les complementen. D'aquests darrers textos, només he tingut en compte els articles que, semblantment a les CF, es van publicar a *La Publicitat* entre 1929 i 1930 (CF § 874-889, 891), i dos articles sobre llengua publicats el 1930 a *Mirador* i *El Matí* (CF § 890 i § 892, respectivament). He exclòs, en canvi, els articles publicats a *El Poble Català* entre 1905 i 1908, les esmenes que va presentar al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana de 1906 i les contribucions de 1913 al *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*. No he inclòs tampoc les converses —de natura molt diferent— que, de l'exili estant, Fabra va publicar a *La Humanitat* a partir de 1945. Són textos que responen a uns estadis del procés de normativització, a uns objectius i a uns públics diferents dels de les CF originals. Així, doncs, per a aquest treball he tingut en compte 858 textos, que corresponen als § 1-840 i 874-892 de Fabra (2010), i cronològicament comprenen de 1919 a 1930.

Segons els índexs de les *Obres completes*, hi ha 82 CF en què es parla d'algun dialecte, o de fets dialectals. Excloent-ne els articles que he omès, hi ha 73 CF amb referències dialectals. Ara bé, fent un buidatge manual i qualitatiu de cada conversa, i tenint en compte les referències implícites i explícites als dialectes en el subcorpus que he seleccionat, es pot considerar un total de 86 textos amb re-

2 Cito les CF segons Fabra (2010), sense indicar-ne la pàgina i emprant el símbol de paràgraf § per referir-me al número que se li dona a cada conversa.

ferències dialectals. He exclòs de l'anàlisi les CF en què Fabra senzillament parla de «la llengua corrent», «la llengua actual» o fa servir altres sintagmes semblants. 86 textos de 858 pot ser que, quantitativament, no semblin una xifra gaire important, però penso que analitzar-los té un gran interès per entendre els procediments de Fabra a l'hora de prendre decisions en el procés normativitzador.

En l'anàlisi, partint de la idea manifestada per Fabra (CF, § 1, 24) i els estudiosos posteriors (vegeu Argenter, 2010; Rafel, 2010, etc.), he assumit que bona part de les CF tindrien com a objectiu o bé aportar elements lingüístics a la llengua literària o bé rebutjar interferències. Així, he proposat quatre paràmetres per classificar les funcions que els dialectes tenen en les CF:

1. La presència dialectal hi justifica una solució adoptada per Fabra.
2. La presència dialectal suposa una aportació a la llengua literària que permet bandejar un element extern a la llengua.
3. La presència dialectal hi és per condemnar-ne l'ús.
4. La presència dialectal no fa cap aportació a la normativització i té un interès merament descriptiu.

A més a més, en el buidatge també vaig indicar, per a cada CF, el(s) dialecte(s) a què es feia referència, i el nivell de llengua que afectaven (general, pronunciació i ortografia,³ gramàtica, lèxic, segons la classificació de Rafanell, 2020). En l'exposició dels resultats, aquests elements només els destaco si són rellevants.

En la taula 1 es pot veure la classificació de les 86 CF seleccionades en funció dels quatre paràmetres esmentats:

TAULA 1
*CF tingudes en compte en aquest treball, i llur distribució
segons els paràmetres esmentats*

<i>Núm.</i>	<i>Tipus de conversa</i>	<i>Converses filològiques</i>	<i>Total</i>
1.	La presència dialectal hi justifica una aportació defensada per Fabra	24, 36, 43, 45, 46, 86, 95, 175, 176, 191, 225, 231, 238, 239, 349, 363, 396, 458, 490, 690	20

3 A la *pronunciació* hi he afegit *ortografia* perquè, en la majoria dels casos, les qüestions fonètiques tenen implicacions en l'escriptura dels mots, i aquest és, moltes vegades, l'interès principal de Fabra en aquella CF.

<i>Núm.</i>	<i>Tipus de conversa</i>	<i>Converses filològiques</i>	<i>Total</i>
2.	La presència dialectal suposa una aportació a la llengua literària que permet bandejar un element extern a la llengua	488, 549, 563, 678, 693, 798, 826	7
3.	La presència dialectal hi és per condemnar-ne l'ús	92, 166, 171, 198, 224, 254, 262, 285, 299, 330, 331, 336, 340, 366, 386, 387, 437, 454, 462, 497, 538, 708, 710, 715, 743, 744, 769, 772, 776, 777, 817, 874, 875, 881, 889	35
4.	La presència dialectal no fa cap aportació a la normativització i té interès merament descriptiu	66, 87, 91, 99, 150, 202, 220, 223, 230, 388, 399, 573, 601, 614, 615, 624, 663, 765, 770, 778, 790, 805, 877, 879	24
	Total		86

Els elements 1 i 2, que de fet es podrien ajuntar sota un únic epígraf, generalment fan referència al valencià o al baleàric —excepcionalment, al nord-occidental—; els elements de 3, en canvi, fan referències al barceloní o al català central més sovint. No hi ha cap referència a l'alguerès ni al català septentrional, dialectes que Fabra tanmateix coneixia poc o molt (Ginebra i Solà, 2007, p. 114). El resum de les referències a cada dialecte es poden veure a la taula 2; a la taula 3 es poden veure les referències a cada nivell de llengua.

TAULA 2
Referències a cada dialecte a les CF

<i>Dialecte</i>	<i>Núm. referències</i>
Català central	54
<i>Barceloní</i>	20
<i>Tarragoní</i>	3
Català nord-occidental	3
Valencià	10
Baleàric	14
<i>Mallorquí</i>	5
<i>Menorquí</i>	1

TAULA 3
Referències a cada nivell de llengua

Nivell de llengua	Núm. referències
General	5
Pronunciació i ortografia	25
Gramàtica	28
Lèxic	35

En els apartats que segueixen s'analitzen i es discuteixen cada una de les quatre categories.

3. LA PRESENCIA DIALECTAL JUSTIFICA UNA APORTACIÓ DEFENSADA PER FABRA

Com ja s'ha vist, l'atenció a la llengua dialectal és un dels grans recursos de Fabra en la confecció d'una llengua literària unitària, sovint com a element per eliminar castellanismes lèxics (Rafanell, 2020). La diversitat dialectal també era important a l'hora d'assegurar una ortografia composicional i unitària (Ginebra i Solà, 2007, p. 106). Justament, la majoria de CF que serveixen per justificar alguna aportació de Fabra en l'establiment de la normativa tenen a veure amb l'ortografia. Més concretament, tenen a veure amb el criteri de mantenir grafies clàssiques per conservar distincions fonètiques que, en alguns dialectes —generalment, en barceloní— s'han perdut. Així, per exemple, Fabra defensa la distinció de *b* i *v* seguint els criteris de les àrees dialectals on la distinció entre /b/ i /v/ és productiva, com en les CF, § 43, 45 o 176; en aquesta darrera CF deixa clar que el criteri en aquests casos no ha de ser l'etimologia —com, per exemple, fa el castellà— sinó la pronúncia dialectal, de manera que es veu clarament com la voluntat era de bastir un sistema que permetés que tots els parlants s'hi sentissin representats:

Si en lloc de recórrer a l'etimologia, haguéssim tingut en compte la pronúncia d'aquells parlars que no confonen la *b* i la *v*, mai no ens hauria esdevingut d'escriure erròniament amb *b* els mots *cavall*, *governar*, *provar*, etc. (en llatí, *caballus*, *gubernare*, *probare*, etc.). (CF, § 176)

També en l'àmbit ortogràfic, la pronunciació en català occidental i valencià de les *a* i *e* en posició àtona va determinar moltes grafies, entre les quals, no cal dir-ho, els plurals femenins en *-es* (Segarra, 1985; Ginebra i Solà, 2007, p. 106). En les CF encara hi ha articles que fan referència a mots la grafia dels quals havia estat polèmica en aquest punt, com és el cas de *treballar* (i derivats) (i no *travallar*

i derivats) i *enyor* (i derivats) (i no *anyor* i derivats) (CF, § 175) o la proposta d'escrivre *gener* (i no *janer*) (CF, § 95).

En la morfologia verbal, Fabra es mostra primerament partidari de les formes sense desinència de primera persona del present d'indicatiu. A la gramàtica de 1918 les havia considerat prioritàries, i va ser en les successives reedicions de 1930 i 1933 que van perdre protagonisme davant de les formes amb *-o*, pròpies del català occidental i oriental (Bellés i Benavent, 2024). En consonància amb l'evolució que es dona entre la gramàtica de 1918 i les reedicions posteriors, a les CF també s'hi veu una certa vacil·lació. El novembre del 1920, per exemple, es mostra a favor de la desinència zero (§ 220), però pocs dies més tard, a les CF, § 225, 230 hi assaja altres propostes que duren a consolidar la forma amb *-o*.

Quant al lèxic, d'acord amb el que ja havien observat Colón (2007) o Veny (2007), els dialectes serveixen per justificar la reintroducció en el català literari d'algun mot que, en el català medieval, havia gaudit de més ús i extensió geogràfica. És el cas, per exemple, del verb *emprar* per substituir el castellà *emplear*, fet servir en aquest sentit en «moltes contrades» (CF § 86).

4. LA PRESENCIA DIALECTAL SUPOSA UNA APORTACIÓ A LA LLENGUA LITERÀRIA QUE PERMET BANDEJAR UN ELEMENT EXTERN A LA LLENGUA

Des del principi de la sèrie, Fabra adverteix que la llengua dialectal, justament amb la llengua antiga, pot ser un recurs òptim per bandejar castellanismes (CF, § 24). Tanmateix, aquest és el paràmetre dels quatre que s'analitzen en aquest treball en el qual hi ha menys CF. Com s'ha vist, es limita a 7 converses, centrades en el lèxic. Caldria veure si, en canvi, hi ha més CF d'aquesta naturalesa el recurs de les quals fos la llengua medieval. En tot cas, en les 7 CF que ara s'analitzen Fabra proposa d'expandir el sentit d'alguns mots propis de fora de l'àrea de Barcelona per substituir castellanismes habituals del moment. Dos bons exemples són el cas de *ban*, que en molts dialectes catalans significa 'multa', i que permetria substituir el castellà *bando* (CF, § 191, 198), o de *andana*, que de 'llenca de terra sense conrear' passaria a designar els *andenes* de les estacions de ferrocarrils (CF, § 488). Cal dir, però, que Fabra a vegades es mostra escèptic amb l'èxit de les seves pròpies propostes, com ara a la CF, § 678, en la qual creu «molt difícil» que *ventall*, mot que s'usava a Tortosa, Menorca i Mallorca, servís per substituir *abanico* en el català de Barcelona. Igualment, veu poc viable que un mot restringit a l'Empordà com *estintolar* substituïeixi *apoïar* (CF, § 563).

Els altres exemples que surten a les CF i que sí que veu possibles d'implantar en la llengua literària són *lluentó* (per *lentejuelas*, CF, § 549), *reg* (per *riegos*, CF,

§ 678), *escorcollar* (per *registrar*, CF, § 798) i la forma sintàctica *com és de renyida* (per *lo renyida que és*, CF, § 826).

5. LA PRESENCIA DIALECTAL HI ÉS PER CONDEMNAR-NE L'ÚS

Aquest és el paràmetre amb més CF dels quatre que s'han analitzat. Poden distingir-se dues grans preocupacions de Fabra en aquest punt: errors ortoèpics i usos inadmissibles en la llengua literària.

La qüestió de l'ortoèpia ja ha estat abordada per Castellanos (1990), Riutort (2000) i Creus (2012). Em limito, doncs, a recordar les idees generals de Fabra sobre aquest aspecte fent èmfasi en la variació dialectal.

Una de les qüestions de pronunciació que preocupen Fabra és revertir l'apitxament valencià i la tendència a ensordir les africades en barceloní:

En el català de València i sa comarca, trobem els sons de la *s* sonora, *tz* i *tj* (so valencià de la *j*) reemplaçats respectivament per *s* sorda, *ts* i *tx*; *casa*, *dotze*, *jove* hi són pronunciats com si fossin escrits *cassa*, *dotse*, *txove*. A Barcelona, *tj* és pronunciat correntment *tx* (així, *corretxa*, en lloc de *corretja*), encara que existeix ja una forta reacció contra aquesta pronúncia barcelonina dels dígrafs *tj* i *dj*. (CF § 166)

Sens dubte, aquesta qüestió respon a un canvi lingüístic que tenia lloc en barceloní en la dècada de 1920, i Fabra s'hi refereix un parell d'anys més tard, ara a propòsit de la sonorització de les *-s* finals seguides de consonant: «en la pronunciació de Barcelona [...] havem observat que alguns joves pronuncien sordes les fricatives finals que es pronuncien enllaçades amb la vocal inicial del mot següent», i considera convenient «combatre» aquesta tendència (CF, § 330). Encara l'endemà, rebla: «Conservar llurs pronúncies fortes [=sordes] en aquest cas és un defecte avui, afortunadament encara poc estès, però que cal combatre enèrgicament, a fi d'evitar-ne la propagació» (CF, § 331).

Un altre aspecte llargament condemnat per Fabra és la qüestió dels pronoms febles col·loquials en barceloní. La condemna de la forma *els hi* per al datiu i de les reduccions de *-nos* i *-vos* a '*s* en enclisi apareix de forma reiterada en les CF, de vegades com a mer advertiment (p. ex., CF, § 454), de vegades tocant ja la desesperació de Fabra, que considera propi del «baix poble de Barcelona» pronunciar coses com «fixemsi, fixeussi» (CF, § 473). És de remarcar que algunes de les qüestions que apareixen en aquestes converses intersequen qüestions dialectals amb aspectes de caràcter social, com ara la llengua dels joves o del «baix poble».

La majoria de les presències d'usos dialectals condemnats són, però, per deixar clar que no poden formar part de la llengua literària. En general, doncs, Fabra

rebutja variants formals que, essent dialectals però d'àmbit restringit, considera inacceptables en la llengua literària. Es tracta de casos com *punt d'obir* per *punt d'albir* (CF, § 254), *aureneta* per *oreneta* (CF, § 538) o *òrfens* per *orfes* (CF, § 889), o l'ús de l'auxiliar *ésser* en els compostos de verbs transitius (CF, § 285). Algunes d'aquestes idees de Fabra són constants en el temps. Així, per exemple, és sabut que els plurals de mots plans acabats en *-ns* Fabra els considerava «arcaics» tant a la gramàtica de 1918 (i a les successives reedicions, Bellés i Benavent, 2024, p. 89) com al *Diccionari ortogràfic* (Fabra, 1917, s. v.), i que eren formes que no apareixien recollides al DGLC. D'altra banda, l'ús de l'auxiliar *ésser*, tant en verbs transitius com intransitius, havia estat rebutjat de sempre per Fabra, ja des del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, quan Fabra esmenà la comunicació de Mateu Obrador (llegida pel seu fill Bernat), que proposava de recuperar sistemàticament la distinció en els auxiliars entre verbs transitius i intransitius, i la reservava només per als escriptors de les regions on la distinció era viva (que, certament, només devien ser ja les Illes i la Catalunya Nord, pràcticament):

Els escriptors de les regions ont es vivent l'auxiliar *esser* faràn bé d'usarlo sempre que espontaniament els vingui a la ploma; els escriptors de les regions ont s'ha operat la simplificació dels dos auxiliars en un sol (*haver*), poden perfectament prescindir de l'auxiliar *esser* en els temps compostos, evitant així un divorci entre'l llenguatge escrit y el parlat. (Fabra, 2010, p. 878)

6. LA PRESENCIA DIALECTAL NO FA CAP APORTACIÓ A LA NORMATIVITZACIÓ I TÉ UN INTERÈS MERAMENT DESCRIPTIU

Finalment, en una vintena llarga de converses hi ha referències a elements dialectals que, en principi, no fan cap aportació a la normativització de la llengua. Més que l'objecte central d'alguna CF, són observacions marginals. Així, per exemple, Fabra destaca que en alguns dialectes catalans els grups CL-, PL- i FL- llatins palatalitzen (CF, § 150), o remarca que *muscle* «és poc usat a Barcelona, però no així en altres indrets» (CF, § 663).

Altres casos, en canvi, són una descripció de la qual se'n pot inferir una preferència normativa. A vegades aquest fet és evident perquè Fabra inclou marques valoratives en el text, com quan diu que *pertenèixer*, un castellanisme que havia guanyat paper «almenys en català central i en la llengua literària», ara «és evitat en la llengua literària», i que al seu lloc s'empra *pertànyer* (CF, § 202).

Algunes d'aquestes descripcions serveixen per explicar la raó d'alguna decisió normativa. Més que una justificació, però, cal entendre-ho com una il·lustració, com passa per exemple en l'explicació de per què l'accent de *és* és agut, com en

la CF, § 778. En aquesta CF Fabra justifica aquesta opció ortogràfica únicament perquè és la pronunciació pròpia de Barcelona, tot i que adoptar aquesta solució «no vol dir en cap manera que es condemni la pronunciació oberta donada a la *e* d'aquella forma verbal en algunes contrades de Catalunya» (CF, § 778).

7. CONCLUSIONS

En diverses converses Fabra manifesta que el recurs al fet dialectal ha de servir, al costat de l'arcaisme, per redreçar la llengua literària. Ell mateix, però, insisteix en la idea que no cal abusar-ne i adverteix en contra dels qui prefereixen un mot dialectal o arcaic quan, als seus ulls, és innecessari.

Certament, les reserves de Fabra es veuen quantificades en el corpus que s'ha analitzat en aquest treball. Del conjunt de les 858 *Converses filològiques* de la sèrie original més els textos anàlegs que s'han considerat, només hi ha presència de la variació dialectal en 86 textos, és a dir, en un 10 %. A més a més, cal tenir en compte que no pas totes les CF serveixen per enriquir la llengua literària. A vegades la presència dialectal hi és per condemnar algun ús. Aquest darrer cas, de fet, és majoritari: 35 converses, més una bona part de les 24 converses del darrer paràmetre, en contra de les 27 converses que sumen les CF en què algun element dialectal hi justifica una aportació defensada per Fabra i les CF en les quals la presència dialectal permet bandejar un element exogen, com es pot veure resumit en la taula 4, que reelabora parcialment la taula 1.

TAULA 4
Distribució de les CF amb presència dialectal

Tipus de conversa	Núm. de referències	
La presència dialectal hi justifica una aportació defensada per Fabra.	20 (23,25 %)	27 (31,4 %)
La presència dialectal suposa una aportació a la llengua literària que permet bandejar un element extern a la llengua.	7 (8,15 %)	
La presència dialectal hi és per condemnar-ne l'ús.	35 (40,7 %)	
La presència dialectal no fa cap aportació a la normativització i té interès merament descriptiu.	24 (27,9 %)	
Total	86	

En les CF Fabra adopta clarament dues posicions, doncs, davant del fet dialectal. D'una banda, el català central —i, específicament, el barceloní— és la base

de la llengua estàndard, i també de la llengua de la majoria dels lectors immediats de *La Publicitat*. Per això, moltes de les crítiques a usos dialectals són, de fet, usos col·loquials del barceloní que cal proscriure de la llengua literària. D'altra banda, el valencià i el baleàric —i, en menor mesura, altres parlars— serveixen per rebutjar castellanismes en la llengua literària o justificar tries ortogràfiques. En aquests casos, sovint aquests dialectes coincideixen amb la llengua medieval. En canvi, Fabra rebutja les formes dialectals quan només aporten variants formals a formes ja consolidades en la llengua literària, o quan són formes alternatives sense prestigi literari.

Es pot dir, doncs, que Fabra va tenir poc en compte la variació dialectal en les CF. Pot ser en part perquè la majoria de les tries morfosintàctiques que unien llengua antiga i dialectal ja s'havien fet a la *Gramàtica catalana* de 1918 i, per bé que es revisarien en edicions successives, no eren objecte d'anàlisi en les CF. També pot ser que es degui a la naturalesa de les CF: articles breus de premsa que se centren en aspectes que Fabra detectava a la premsa (barcelonina) o que li feien arribar els lectors (majoritàriament barcelonins). En qualsevol cas, s'ha vist com Fabra mostra una actitud de cautela davant de la inclusió d'elements dialectals en la llengua literària. Per a Fabra, eren els escriptors dels grans dialectes —i això vol dir valencians i balears— els responsables d'acostar llurs varietats a la llengua literària codificada. Ho havia manifestat al famós article «La tasca dels escriptors valencians i balears» a *Nostra Parla* el 1918 (Fabra, 2013, p. 263-264), i s'hi referirà constantment les dècades següents.

Així, es pot concloure que la presència dialectal a les CF és un fet menor, si bé significatiu quan hi apareix, perquè explica i il·lustra els rols que per a Fabra havia de tenir cada dialecte en la tasca de normativització del català.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ARGENTER, Joan A. (2010). «Les *Converses filològiques* de Pompeu Fabra i la codificació del català en el context europeu». A: FABRA, Pompeu. *Obres completes*. Direcció a cura de Jordi Mir i Joan Solà. Vol. 7. Barcelona/València/Palma: Proa / Edicions 62 / Edicions 3 i 4 / Moll, p. 13-76.
- BELLÉS, Eloi; BENAVENT, Laia (2024). «L'evolució del model lingüístic de Pompeu Fabra (1891-1933)». *Caplletra*, núm. 76, p. 67-92.
- BENAVENT LLINARES, Laia (2021). «La transmissió de segones opcions de la *Gramàtica catalana* de Pompeu Fabra (1918)». A: PRADILLA, Miquel Àngel (ed.). *De llengua i societat. De la proposta fabriana a la reforma normativa de l'IEC*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 97-107.

- BIBILONI, Gabriel; CORBERA, Jaume (1984). «La llengua normativa a les Illes Balears», A: CABRÉ, M. Teresa; MARTÍ, Joan; PONS, Lúdia; SOLÀ, Joan (ed.). *Problematètica de la llengua normativa. Actes de les Primeres Jornades d'Estudi de la Llengua Normativa*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 147-156.
- CASANOVA, Emili (2002). «El lèxic valencià en el diccionari Fabra de 1932». *Catalan Review*, núm. 16, p. 51-70.
- CASTELLANOS, Josep Anton (1990). «L'ortoèpia segons Fabra». *Els Marges*, núm. 42, p. 83-91.
- CREUS, Imma (2012). «L'ortoèpia fabriana a partir de les *Converses filològiques*». A: PRADILLA, Miquel Àngel (ed.). *Fabra, encara*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 269-278.
- COLÓN, Germà (2007). «Introducció al *Diccionari general de la llengua catalana*». A: FABRA, Pompeu. *Obres completes*. Direcció a cura de Jordi Mir i Joan Solà. Vol. 5: *Diccionari general de la llengua catalana*. Barcelona/València /Palma: Proa / Edicions 62 / Edicions 3 i 4 / Moll, p. 13-76.
- COLÓN, Germà; SOBERANAS, Amadeu J. (1991). *Panorama de la lexicografia catalana*. 2a edició. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- DOLS, Nicolau (2019). «Descripció i prescripció en la *Gramàtica catalana* de Fabra (1918) i en la *Gramàtica de la Llengua Catalana* de l'IEC (2016)». *Ítaca. Revista de Filologia*, núm. 10, p. 23-49.
- FABRA, Pompeu (1917). *Diccionari ortogràfic*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- (2010). *Converses filològiques*. RAFEL, Joaquim (ed.). A: FABRA, Pompeu. *Obres completes*. Direcció de Jordi Mir i Joan Solà. Vol. 7. Barcelona/València/Palma: Proa / Edicions 62 / Edicions 3 i 4 / Moll, p. 133-947.
- (2013). «Textos i materials». MURGADES, Josep (ed.). A: FABRA, Pompeu. *Obres completes*. Direcció de Jordi Mir i Joan Solà. Vol. 9. Barcelona/València/Palma: Proa / Edicions 62 / Edicions 3 i 4 / Moll, p. 61-777.
- FERRANDO, Antoni (2018). *Fabra, Moll i Sanchis Guarner. La construcció d'una llengua moderna de cultura des de la diversitat*. València: Publicacions de la Universitat de València.
- GARGALLO, José Enrique (1990). «Aspectos metodológicos en la elaboración del ALDC (“Atlas Lingüístico del Domini Català”)». Valoración y cotejo con otros atlas previos». *Revista de Filología Románica*, núm. 7, p. 175-190.
- GINEBRA, Jordi; SOLÀ, Joan (2007). *Pompeu Fabra: vida i obra*. Barcelona: Teide.
- LAMUELA, Xavier; MURGADES, Josep (1984). *Teoria de la llengua literària segons Fabra*. Barcelona: Quaderns Crema.

- MELIÀ, Joan (2000). «La codificació fabriana i les Illes Balears». A: ARGENTER, Joan A. (ed.). *Simposi Pompeu Fabra*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 183-189.
- MURGADES, Josep (2018 [2000]). «Fabra, entre la contestació i la institucionalització». A: MURGADES, Josep. *Escrits sobre llengua*. Lleida: Pagès Editors, p. 49-94.
- PRADILLA, Miquel Àngel (2024). *Normativitat, (re)estandardització i glotopolítica. Noves mirades des de la sociolingüística catalana*. València: Publicacions de la Universitat de València.
- RAFANELL, August (2020). «The Language Reform, the Institut d'Estudis Catalans and the Work of Pompeu Fabra». A: ARGENTER, Joan A.; LÜDTKE, Jens (ed.). *Manual of Catalan Linguistics*. Berlín: De Gruyter, p. 517-543.
- RAFEL, Joaquim (2010). «Introducció a l'edició de les *Converses filològiques*». A: FABRA, Pompeu. *Obres completes*. Direcció a cura de Jordi Mir i Joan Solà. Vol. 7. Barcelona/ València/Palma: Proa / Edicions 62 / Edicions 3 i 4 / Moll, p. 77-110.
- RIUTORT, Macià (2000). «L'ortoèpia catalana segons Pompeu Fabra». A: GINEBRA, Jordi; MARTÍNEZ-GIL, Raül; PRADILLA, Miquel Àngel (ed.). *La lingüística de Pompeu Fabra*. Vol. 1. Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Universitat Rovira i Virgili, p. 69-85.
- ROSSICH, Albert (2006). «El model ortològic del català modern». A: FERRANDO, Antoni; NICOLÁS, Miquel (ed.). *La configuració social de la norma lingüística a l'Europa llatina*. Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, p. 125-153.
- SANTAMARIA, Carolina (2010). «Els dialectalismes en el diccionari normatiu (DGLC, DIEC1 i DIEC2)». A: *Espais terminològics 2009. Terminologia i variació lingüística*. Vic/Barcelona: Eumo Editorial / Termcat, p. 105-117.
- SEGARRA, Mila (1985). *Història de la normativa catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- VENY, Joan (2007). «El *Diccionari general de la llengua catalana*: precedents, posterioritat, dialectalismes». A: FABRA, Pompeu. *Obres completes*. Direcció a cura de Jordi Mir i Joan Solà. Vol. 5. Barcelona/València/Palma: Proa / Edicions 62 / Edicions 3 i 4 / Moll, p. 41-76